

Grzegorz Pamrów, Julia Banaszewska

"Subkultury w PRL : opór, kreacja, imitacja", Mirosław Pęczak, Warszawa 2013 : [recenzja]

Kultura Popularna nr 2 (40), 170-172

2014

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

- Koziczyński B. (2007). *333 popkulturowe rzeczy... PRL*. Poznań.
- Macdonald D. (2002). *Teoria kultury masowej*, Miłosz Cz. (tłum.), [w:] Miłosz. Cz (red.), *Kultura masowa*. Kraków.
- Talarczyk-Gubała M. (2007). *PRL się śmieje! Polska komedia filmowa lat 1945–1989*. Warszawa.
- Sierakowski S. (2006). *Dziecięce choroby lewicowości*, [w:] Żiżek S., *Rewolucja u bram. Pisma Lenina z roku 1917*. Warszawa.
- Szpakowska M. (red., 2008). *Obyczaje polskie. Wiek XX w krótkich hastach*. Warszawa.
- Zwierzchowski P. i Mazur D. (red., 2011). *Polskie kino popularne*. Bydgoszcz.

Karol Jachymek – filmoznawca, kulturoznawca, doktorant na Wydziale Nauk Humanistycznych i Społecznych SWPS w Warszawie. Zajmuje się historią kinematografii polskiej (w szczególności polskim kinem popularnym i kinem PRL-u), problematyką filmu jako źródła historycznego oraz filmowymi zagadnieniami ciała, płci i seksualności. Przygotowuje dysertację zatytułowaną *Film – ciało – historia: kino polskie lat 60*.
kjachymek@swps.edu.pl

Recenzja książki: Mirosław Pęczak Subkultury w PRL: opór, kreacja, imitacja

Mirosław Pęczak jest kulturoznawcą i publicystą tygodnika „Polityka”, wykładowcą Instytutu Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego i Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej, gdzie prowadzi zajęcia z zakresu kultury alternatywnej i młodzieżowej, stylów życia i socjologii kultury. *Subkultury w PRL. Opór, kreacja, imitacja* nie jest jego pierwszą publikacją, w której podejmuje taką tematykę. W 1991 roku, razem z Jerzym Wertensteinem-Żóławskim, podjął się redakcji publikacji *Spontaniczna kultura młodzieżowa*, traktującej szeroko o młodzieży i tworzonej przez nią kulturze. W 1992 roku wydał *Mały słownik subkultur młodzieżowych*. Dwa lata później, w 1994 roku, wraz z Mariuszem Janickim, zajął się bardziej szczegółowo wybranymi grupami, które wspólnie opisali w książce *Polska siła – skini, narodowcy, chuligani*.

Pozostając wiernym tematyce subkultur młodzieżowych, Pęczak podjął ją ponownie w swojej ostatniej książce, wydanej w 2013 roku przez Narodowe Centrum Kultury, *Subkultury w PRL. Opór, kreacja, imitacja*. Tym razem autor postanowił skupić się na wybranym okresie w historii Polski – Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej.

Jest to o tyle znamienne, że wpisuje się w coraz wyraźniej zauważalny trend, który szeroko nazywać można „modą na PRL”, obejmujący zarówno naukę, jak i popkulturę. Ponad dwadzieścia lat od upadku komunizmu w Polsce, związana z nim tematyka pojawia się coraz częściej, pod najróżniejszymi postaciami. W kulturze popularnej od filmów takich jak *Ile waży koń trojański* (2008) Juliusza Machulskiego czy *Wszystko co kocham* (2009) Jacka Borcucha, przez wiele wydarzeń kulturalnych (np. wystawa prezentowana w Muzeum Narodowym w Warszawie w 2011 roku, przedstawiająca polski design z lat 1955–1968), aż po publikacje naukowe dotyczące okresu sprzed 1989 roku oraz lat transformacji. Biorąc pod uwagę, że na okres PRL-u możemy już spojrzeć z ponad dwudziestoletniego dystansu, szczególnie interesujące wydają się prace dotyczące pamięci przeszłości, skupione właśnie na tym okresie. Warto tu wymienić publikację Bartosza Korzeniewskiego *Transformacja pamięci. Przewartościowanie w pamięci przeszłości a wybrane aspekty funkcjonowania dyskursu publicznego o przeszłości w Polsce po 1989 roku* (Korzeniewski, 2010), a także *Pamięć zbiorowa społeczeństwa polskiego w okresie transformacji* Piotra Tadeusza Kwiatkowskiego (Kwiatkowski, 2008), wydana w niezwykle ciekawej, także w kontekście badań nad PRL-em, serii *Współczesne społeczeństwo polskie wobec przeszłości*.

Wracając jednak do publikacji Mirosława Pęczaka, jest ona próbą szczegółowego i dogłębnego opisu oraz analizy powstałych w PRL-u subkultur, a także wpisania ich w szersze, zachodnie ruchy młodzieżowe, które tworzyły się poza granicami Polski. Warto tu przytoczyć słowa samego autora

„W epoce PRL-u subkultury wydawały się przeważnie zjawiskiem cokolwiek niezwykłym. Przede wszystkim dlatego, że przy wpisanej w zasady ustroju silnej kontroli państwa nad życiem społecznym, pola swobodnej ekspresji były bardzo wąskie. Ponadto spora część opinii definiowała owe dziwne fenomeny w kategoriach przelotnej mody albo prostego małpowania zachodu” (s. 14).

Można odnieść wrażenie, że w rozumieniu potocznym nic się w tej kwestii nie zmieniło, tym bardziej interesująca i ważna wydaje się być opisywana publikacja. Autor podejmuje bowiem próbę scharakteryzowania poszczególnych subkultur, a co za tym idzie wykazania ich źródła.

Książkę rozpoczyna szerokie wprowadzenie o pojęciu i fenomenie subkultury – jej historycznym postrzeganiu, odbiorze i prowadzonych przez lata badaniach na świecie, jak i w Polsce. Następnie, publikacja zostaje podzielona na trzy części, grupujące różne subkultury wedle dobrego klucza. W każdej z nich autor zachował chronologię, pozwalając prześledzić, jak dany rodzaj subkultury ewoluował przez lata, od lat pięćdziesiątych aż do przełomowego roku 1989. Część pierwsza zatytułowana *Gangi* to opowieść o chuliganach, gitowcach, szalikowcach oraz skinheadach. Czytając kolejne rozdziały, można zauważyć jak umiejętnie w każdym z nich zostały opisane hasła z tytułu książki: opór, kreacja, imitacja. Odmienne subkultury opisane zostały w części drugiej, noszącej tytuł *Bohemy*. Na kolejnych stronach autor opisuje i analizuje ruch bikiniarzy, hipisów oraz punków. Tytuł części trzeciej odnosi się już nie do charakteru opisywanych subkultur, ale do okresu, w którym się tworzyły, a zatem *Ostatnia dekada PRL*. Tu znalazł się opis Pomarańczowych, tyleż subkultury, co ruchu społeczno-politycznego. Krótkie, choć treściwe, 4-stronicowe *Zakończenie* (bez odrębnego rozdziału) wydaje się niestety niewystarczająco podsumowywać włożony w publikację wysiłek. Z drugiej strony, taka forma zakończenia odbiega od typowego, akademickiego układu, co być może okaże się plusem dla szerszego grona odbiorców, których publikacja może zainteresować nie ze względów naukowych.

Poszczególne subkultury opisane są ze względu na ich pochodzenie społeczne oraz podstawy światopoglądowe podzielane przez ich członków, a także pod względem ich stylu życia, w który włączyć można zarówno modę na określony ubiór czy muzykę: na szczególną uwagę zasługuje wyczerpujący opis hipisów. Autor zestawia również działania subkulturowe w dużych miastach, z działaniami ich prowincjonalnych reprezentantów. Przy czym tym drugim często przypisuje błędne odczytywanie atrybutów danego ruchu, co jest szczególnie interesujące z punktu widzenia badacza kultury miejskiej. Dodatkowo Pęczak wpisuje polskie subkultury

w panujące na Zachodzie trendy. Dzięki temu czytelnik ma szansę dokonać porównania wydarzeń z kraju i za granicą, dowiedzieć się skąd dotarły do Polski subkulturowe wzorce oraz jakie grupy społeczne były ich inicjatorami w kraju.

Specyficzny podział zwraca uwagę, jak bardzo różny charakter mogą mieć i miały subkultury – od grup przestępczych, przez skupione wokół określonej filozofii, stylu życia aż po politykę. Poszczególne rozdziały podzielone zostały na podrozdziały traktujące o bardziej szczegółowych cechach danych grup. I tak w przypadku gitowców Pęczak podzielił treść na cztery części: *Gitowcy jako młodzieżowa subkultura przestępcza*, *Przestrzeń*, *„Ideologia”* oraz *Seks i tabu*, podczas gdy w przypadku punków są to podrozdziały zatytułowane *Początki*, *Polityka*, *Muzyka*, *Topika biografii*. Z jednej strony podział ten wydaje się słuszny – poszczególne subkultury różniły się tak bardzo, że być może trudno byłoby zastosować do nich jednaki schemat opisu. Z drugiej jednak strony, tak szczegółowy opis mógłby okazać się jeszcze ciekawszy, gdyby opierał się na jednakowych podrozdziałach w przypadku każdej z grup. Otwierałoby to drogę do analizy porównawczej poszczególnych subkultur. Jaki stosunek do religii mieli chuligani czy bikiniarze, czym różniła się muzyka wybierana przez hipisów, punków czy gitowców. Jak silny wpływ na ich światopogląd miała polityka, czy też może odcinali się od niej?

Olbrzymią zaletą publikacji jest natomiast jej zrozumiały i spójny język. Autor we wprowadzeniu daje czytelnikowi podłoże teoretyczne, dzięki któremu publikacja może okazać się niezwykle interesująca nie tylko dla kulturoznawcy czy socjologa, ale także zwykłego czytelnika zainteresowanego, jakże popularną, tematyką. Teoria uzupełniona zostaje o wiedzę statystyczną, dzięki której otrzymujemy dane o liczebności i występowaniu danych subkultur, jak również poznajemy czas i miejsce inicjacji danego ruchu, zarówno w Polsce, jak i na świecie. Co więcej, autor często odwołuje się do archiwalnych tekstów publicystycznych tamtej epoki, jak i późniejszych tekstów opisujących subkultury PRL-owskie – przy czym puentuje i trafnie uzupełnia, już nie tak aktualne informacje. W książce znajdziemy również opisy książek biograficznych subkulturowych reprezentantów oraz dowcipne urywki wywiadów z postaciami sceny muzycznej, analizy

ich tekstów i scenicznych zachowań, które trafnie oddają ówczesny klimat.

Dodatkowo książka została wzbogacona o zbiór fotografii ilustrujących opisywane zjawiska. Wybór zdjęć jest mocno okrojony i wydaje się być przypadkowy, brak w nim chronologii i pozostaje niespójny z układem książki. (dla zainteresowanych polecamy również *Fotobiografię PRL-u* Łukasza Modelskiego, która została poprzedzona wystawą fotograficzną *Czas wolny* w Narodowej Galerii Sztuki – Zachęta). Warto zwrócić uwagę, że to właśnie wygląd często był pierwszym i najbardziej charakterystycznym wyróżnikiem poszczególnych grup, a jego zilustrowanie dodałoby książce dodatkowego waloru poznawczego.

Na zakończenie przytoczmy słowa samego autora:

„Subkultury młodzieżowe stawały się w Polsce tematem ważnym dla nauk społecznych i nauk o kulturze zwykle wtedy, kiedy traktowano je jako symptom zmiany politycznej. Na przykład po przełomie październikowym 1956 roku, kiedy możliwa stała się publiczna debata nad patologiami społecznymi i zaczęto opisywać środowiska chuligańskie. Podobnie było po zmianie ekipy władzy w grudniu 1970 roku – w latach 1971–1975 pojawiły się pierwsze, rodzimego autorstwa opracowania dotyczące hipisów. No i w reszcie w ostatniej dekadzie Polski Ludowej, kiedy toczyły się spory o sens, skalę i doniosłość „pozasystemowej” aktywności młodych ludzi i przy tej okazji nawiązano do przykładu hipisów z okresu rewolty młodzieżowej na Zachodzie w latach 60. czy polskich punków zjeżdżających się do Jarocina na festiwal rockowy w ostatniej dekadzie PRL. W toku tych debat zastanawiano się, czy subkultury młodzieżowe są fenomenem kończącym swoją historię, czy może inaczej: będą istnieć nadal, choć niekoniecznie na takich samych zasadach jak istniały w ubiegłym stuleciu” (s. 7).

Po ponad dwóch dekadach od upadku komunizmu można śmiało powiedzieć, że wraz z nim nie zginęły w Polsce subkultury. Mało tego – fuzja zachodnich kontrkultur wciąż trwa, w wersji bardziej zunifikowanej. Lata dziewięćdziesiąte upłynęły pod znakiem hiphopowców i skate'ów z szarych blokowisk większych i mniejszych miast. W kolejnej dekadzie coraz częściej można było spotkać depresyjną młodzież ubraną na czarno, z charakterystyczną przydługą

grzywką, tzw. Emo. Ostatnie zaś lata zdominowane zostały przez rzesze hipsterów, którzy idąc pod prąd kultury popularnej zapewne nie chcą być szufladkowani w żaden sposób, jednak nauka z pewnością odnajdzie ich cechy wspólne.

Publikacja dotycząca subkultur wyłącznie okresu PRL-u to według nas znakomity wstęp do przeprowadzenia badań nad grupami, które pojawiły się w kolejnych latach. A warto pamiętać, że zarówno okres transformacji, jak i nowy ustrój społeczno-polityczny, znacznie szerzej otworzyły Polskę na międzynarodowe wpływy, dając tym samym olbrzymi dostęp do zagranicznych subkultur i grup młodzieżowych, nie tylko z zachodu, ale także np. z Azji (np. japoński styl Harajuku). Czekamy zatem na kolejną publikację, w której dr Pęczak po raz kolejny wyczerpująco opíše rzeczywistość współistniejących z głównym nurtem kultury subkultur i być może pokusi się o opis tych najbardziej współczesnych grup młodzieżowych w Polsce.

BIBLIOGRAFIA:

- Korzeniewski B. (2010). *Transformacja pamięci. Przewartościowanie w pamięci przeszłości a wybrane aspekty funkcjonowania dyskursu publicznego o przeszłości w Polsce po 1989 roku*. Poznań.
- Kwiatkowski P.T. (2008). *Pamięć zbiorowa społeczeństwa polskiego w okresie transformacji*. Warszawa.

Julia Banaszewska – doktorantka Kulturoznawstwa SWPS, przygotowuje rozprawę doktorską dotyczącą szeroko pojętej mody na PRL oraz tego, jak wizerunek minionego ustroju jest przetwarzany przez kulturę popularną.
julia.banaszewska@gmail.com

Grzegorz Pamrów – doktorant Kulturoznawstwa SWPS. Absolwent Wydziału Sztuki i Filmoznawstwa Uniwersytetu w Sydney i Anglistyki SWPS. Interesuje się historią, analizą i percepcją filmu, scenariuszem filmowym i wideoklipowym, przekładem dźwięku na obraz, kulturą audiowizualną.
gpamrow@swps.edu.pl